

A JOG ÉS AZ ERKÖLCS ÖSSZEFÜGGÉSEI A BÜNTETŐJOG TÜKRÉBEN

Jelige: bantex1

Tartalom

BEVEZETÉS	3
A JOG ÉS AZ ERKÖLCS	4
<i>1.1. A JOG ÉS AZ ERKÖLCS KAPCSOLATA</i>	<i>4</i>
<i>1.2. A BÜNTETŐJOG ÉS AZ ERKÖLCS KAPCSOLATA.....</i>	<i>7</i>
2. AZ ERKÖLCS ÉS A BÜNTETŐJOG METSZETE	8
<i>2.1. A JOGI MORALIZMUS.....</i>	<i>9</i>
<i>2.2. A JOG, AZON BELÜL A BÜNTETŐJOG FUNKCIÓI.....</i>	<i>12</i>
<i>2.3. A JOGELLENESSÉG.....</i>	<i>14</i>
<i>2.4. A TÁRSADALOMRA VESZÉLYESSÉG.....</i>	<i>16</i>
<i>2.5. VÉDETT JOGI TÁRGYAK ÉS A BÜNTETŐJOG ETIKÁJA</i>	<i>19</i>
ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK.....	24
IRODALOMJEGYZÉK	26

BEVEZETÉS

Dolgozatom témája a jog és az erkölcs összefüggéseinek vizsgálata a büntetőjog tükrében. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy mi alapján határozza meg az aktuális büntetőpolitika azoknak a magatartásoknak a körét, amelyek bűncselekmények, azaz kriminalizálni kell őket.

Dolgozatomban a jog, ezen belül a büntetőjog és az erkölcs kapcsolatából indulok ki. NIKLAS LUHMANN¹ rendszerelméletét elfogadva a társadalom két különböző alrendszereként vizsgálom őket, mint halmazokat, amelyek metszik egymást. Ezen metszéspont elemzése során elsősorban a jogi moralizmus jogelméleti irányzatot elemzem, és külön kitérek LORD PATRIK DEVLIN és HERBERT HART angol jogtudósok vitájára.

A jog és az erkölcs viszonyának vizsgálata során fontosnak tartom a jog, a büntetőjog funkciójának meghatározását is. Véleményem szerint a jog alapvető funkciója a jövő kiszámíthatóvá tétele a társadalmi viszonyokban, illetve azon értékek meghatározása is, amelyeket a jog védeni, óvni kíván. A büntetőjog ezen értékek veszélyeztetését, megsértését bünteti. Külön foglalkozom a jogellenesség fajtáival és megvizsgálom azok kapcsolatát a társadalomra veszélyességgel összefüggésben is.

A dolgozat befejező részeiben a fent jelzett szelekció során kiválasztott értékeket, érdekeket, más néven védett jogtárgyakat a Büntető Törvénykönyv úgynevezett Különös részének felosztása alapján csoportosítom, majd bemutatom Földesi Tamás nézetei alapján a büntetőjog kirajzolódó etikáját is.²

¹ LUHMANN, NIKLAS: Funktionen und Folgen formaler Organisationen (Formális rendszerek funkciói és következményei) című munkájában fejtette ki ezt a rendszerelméletét, IN: Schriftenreihe der Hochschule Speyer, Dunker und Humboldt, Berlin, 1964.

² FÖLDESI TAMÁS: Etika IX. fejezet A büntető törvénykönyv etikája. 198-207.o Rejtjel Kiadó, Budapest, 2009.

A JOG ÉS AZ ERKÖLCS

1.1. A JOG ÉS AZ ERKÖLCS KAPCSOLATA

Az emberi társadalom megjelenésével párhuzamosan a cselekvések megítélésének eszközeként létrejöttek a társadalmi normák, melyek reális elvárásokat tartalmaztak. A Közösség tagjai meghatározott szituációkban ezeket kölcsönösen éreztették egymással. „Az elvárást kifejező normától való eltérést vagy egyenesen annak megsértését pedig büntetik, míg követését jutalmazzák.”³ Magatartásmintaként a konfliktusok rendezésére, egyben a cselekedetek értékelésére alkalmasak a társadalmi normák, melyek előreláthatóvá teszik a közösség magatartását. Ezáltal a társadalom tagjai számára lehetővé teszik az együttélést.

Egy adott társadalomban egyidejűleg több normatípus is létezik, ezek napjainkban a következők:

- Erkölcsei normák: stabil, társadalmi ideál magatartásminták, amelyek az úgynevezett közerkölcs szabályait is magukba foglalják a speciális etikai rendszerek mellett: ügyvédi etika, orvosi etika, nemi erkölcs, stb.
- Szokásnormák: rutinszerű, a hagyományok átörökítésének és gyakorlásának mintája, melyet a szocializáció során mintaként fogadtunk el és követünk.
- Illemszabályok: a társadalmi érintkezés szabályai, melyek jelentősége folyamatosan csökken, gyakran kapcsolódnak eseményekhez.
- Vallási szabályok: a vallásgyakorlás rítusai és a vallási közösségek belső szervezetére vonatkozó kánonjog. Tartalmaznak erkölcsi jellegű normákat is, melyeket a nem hívők is elfogadnak. Ilyenek a tízparancsolat bizonyos szabályai is: ne ölj, ne lopj, stb.
- Szakmai-technikai normák: speciális szabályok, mesterségbeli szokások, szabványok és foglalkozási normák.
- Politikai normák: elsősorban íratlan szabályok, amelyeket a parlamenti gyakorlat termel ki.

³ SZIGETI PÉTER: Jogtani és Államtani Alapvonalak. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005. 70. o.

Bár megfigyelhető a társadalmi normák differenciálódása, alapvetően összefüggnek a funkciójuk –a társadalmi együttélés szabályozása- okán. NIKLAS LUHMANN,⁴ német szociológus rendszerelmélete alapján a társadalom nem egyének halmaza, hanem egy zártkörű kommunikációs folyamat, egy organizmus, amely különböző alrendszerekből épül fel. Ilyenek a jog, az erkölcs vagy a gazdaság, melyek egymástól eltérő társadalmi funkciókat látnak el, ez azonban nem jelenti függetlenségüket, interdependencia jellemzi ezeket.

Különösen igaz ez a jog és az erkölcs alrendszerekre, hiszen közös töről fakadnak, amely az átlagosnál nagyobb kölcsönhatásban és kapcsolatban is megmutatkozik. Az emberré válás folyamatában a fennmaradáshoz elengedhetetlen volt a közösséggé szerveződés, melyhez szabályokra volt szükség. A közösség közös érdeke volt e szabályok betartása, így nem volt szükség kényszer apparátusra.

Azonban a társadalom nagyfokú differenciálódásával, a munkamegosztás sokrétűvé válásával, új intézmények létrejöttével a szabályozási formának is változnia kellett. Az állam, mint új intézmény kiemelt bizonyos szokásjogi szabályokat az erkölcsi normák közül és azokat jogi normaként alkalmazta.

Mind a jog, mind az erkölcs alapvető társadalmi szükségletet elégít ki, létük nélkül anarchia uralkodna a világban. Preskriptív jellegűek, koherensek, illetőleg jogokat és kötelezettségeket tartalmaznak hasonló szerkezetben.

Jogi normák és erkölcsi normák közötti eltérések:

- keletkezésük eltérő, az erkölcsi normák eredete homályos, míg a jogi normáké közismert, szigorúan szabályozott.
- a jog érvényesülése az államot, mint külön intézményt igényli.
- az erkölcs a szándékot és a gondolatot vizsgálja, ellenben a jog az objektivitáshoz kötődik, szükséges az esemény megtörténte, azaz a bizonyosság.
- a bűnösségnek nem ismeri fokozatait a jog, az elkövető bűnös vagy nem. Nincsenek köztes árnyalatok, azonban a bíróság enyhítő és súlyosbító

⁴ LUHMANN

körülményeket vesz figyelembe, melyeket a büntetési tételek –tól –ig formája fejez ki, valamint a büntetési nem is. A jog egyetlen döntésével szemben az erkölcs különböző lehet, akár egyazon elkövetőt is ítélhet meg a társadalom bűnösnek vagy ártatlannak, mindez a véleményezők értékrendjétől függ.

- a jog ismeri az elévülés intézményét, mely a jogbiztonság követelménye. Bizonyos idő elteltével a bizonyítási nehézségek miatt az elkövető nem lesz büntethető. A „nullum crimen nulla poena sine lege” elv, azaz a „nincs bűn és büntetés törvény nélkül” elv alapján csak azon magatartásokat lehet büntetni, melyeket az elkövetéskor a büntető törvénykönyv bűncselekménnyé nyilvánított. Az erkölcs esetében ilyenről nem beszélhetünk.
- több különböző erkölcsi felfogás is uralkodhat egy államban, azonban csak egy jogrendszer.
- különböznek kiinduló szempontjaik a jogilag és erkölcsileg releváns magatartások megítélésében is. A jog jogos/jogtalan illetőleg jogszerű és jogszerűtlen alapvető kategóriái mellett az erkölcs a jó/rossz valamint a helyes/helytelen párokat tekinti kiindulási pontjának.

A két alrendszer között áthatás figyelhető meg. A jognak legitimációra van szüksége, hogy az állami kényszerrel elfogadják az emberek. Az erkölcs adja ezt az igazolást, melynek több formája ismert: teológiai magyarázat, természetjogi igazolás és a szekularizálódott világban az úgynevezett jogpozitivizmus. Az erkölcs megerősíti a jog szabályait.

A jog oldaláról azonban nem ilyen egyértelmű a hatás. Elvileg a jog nem hat az erkölcsre, hiszen felfogásunk, mit tartunk erkölcsösnek és erkölcstelennek, nem a jogszabályok függvénye. „Gát” funkciója azonban a jognak is van, melyet az adócsalás példájával lehet egyszerűen megindokolni: hiába tartom az adórendszert igazságtalannak, mégsem fogok adót csalni, mert tisztában vagyok azzal, hogy a törvény bünteti. Erkölcsi nézeteimet nem változtatom meg, azonban az objektív elkövetést, amely a jog és az erkölcs egyik különbözősége, mégis megakadályozhatja a tudat, hogy a törvény bünteti ezt a magatartást. Erkölcsi normáinknak megfelelően viselkedünk, nem a jogi normák szabályozása alapján.

1.2. A BÜNTETŐJOG ÉS AZ ERKÖLCS KAPCSOLATA

Több felfogás képviselhető a büntetőjog és az etika kapcsolatát illetően. Az a nézet, amely szerint teljesen függetlenek egymástól, nyilvánvalóan hibás. A másik, mely szerint a két kategória tartalmilag azonos, szintén elvetendő, hiszen azt feltételezné, hogy minden morálisan releváns cselekmény bűncselekmény volna. A harmadik, közvetítő felfogás szerint az erkölcsileg és büntetőjogilag releváns magatartások halmaza metszi egymást, köztük átfedés fedezhető fel. BIBÓ ISTVÁN fogalmazta meg, hogy „a büntetőjog nem lehet teljes egészében az erkölcsi normák rendjének része, mivel más társadalmi funkciót tölt be, másrészt minden különbözősége mellett is a társadalmi szabályoknak oly területét jelenti, mely különösképpen az erkölcs megítélése alá esik.”⁵

Ahogy a jog és az erkölcs kapcsolata, közös gyökere elfogadott nézet, úgy a büntetőjog és a morál azonos töről fakadását is el kell fogadnunk. A büntetőjogi norma erkölcsi támogatást kap, míg a büntetések erkölcsi fékekként is felfoghatóak, közvetve hatnak az erkölcsi tudatra.

⁵ BIBÓ ISTVÁN: Etika és Büntetőjog In Válogatott tanulmányok I. Szerkesztő: Vida István és Nagy Endre, Magvető Kiadó, Budapest, 1986. 150-161. oldal

2.AZ ERKÖLCS ÉS A BÜNTETŐJOG METSZETE

Az államok feladata, hogy meghatározzák értékszelekció során azokat a magatartásokat és cselekményeket, amelyekre büntető hatalmukat kiterjesztik. Ezt a folyamatot kriminalizációnak nevezzük. Az állami, társadalmi, gazdasági rend, az állampolgárok személyének és jogainak védelme érdekében kerülnek meghatározásra a bűncselekménynek minősülő magatartások. A büntetőjog mindig erkölcsön alapul, „a ius puniendi-ből következően a demokratikus állam büntetőjoga a többségi erkölcsöt, moralitást tükrözi, bizonyos kisebbségi vélemények védelmét biztosító alkotmányos és nemzetközi garanciákat tiszteletben tartva.”⁶

A többségi erkölcs mellett az egyéni morál vizsgálata is szükséges. „Az ember olyan lény, akinek a számára jelentősége van, hogy mit kezd az életével, hogy tartalmas életet él-e vagy üres és sekélyes életet”⁷ Ez egyben az ember erkölcsi feladata, melyből a morális egyenlőség tétele is levezethető: „senkinek az élete nem fontosabb, mint bárki másé,”⁸ amely liberális egyenlőség felfogást, „minimumot” is jelent egyben. Ezáltal, bár különbözőek az emberek jó életről kialakított felfogásai, minden ember megfogalmaz saját életcélokat racionális lényéből fakadóan. A morális egyenlőség ebben az esetben azt is jelenti, hogy az állam akkor tekinti egyenlőnek polgárait, ha azok felfogásai, céljai közt nem tesz különbséget, nem részesít közülük előnyben egy nézetet sem abból kiindulva, hogy mely célt tekint jobbnak, értékesebbnek.

Szükséges azonban korlátozó, rendező elvek meghatározása olyan esetekben, amikor az egyén kárt okoz a másoknak. „Az egyén szabadságának tehát korlátozottnak kell lennie: nem lehet más emberek kárára.”⁹

Az emberi szabadságot korlátozó elvek:

1. Ilyen JOHN STUART MILL kárelve, amely szerint csak akkor alkalmazhat erőszakot az állam az állampolgárral szemben, ha az másnak okozna kárt.

⁶ GELLÉR BALÁZS JÓZSEF: A magyar büntetőjog tankönyve I. rész Általános tanok. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 20. o.

⁷ KISS JÁNOS: Az állam semlegessége. Atlantisz Kiadó, Budapest, 2002. 199. o.

⁸ LÁSD UO.

⁹ MILL, JOHN STUART: A szabadságról. Századvég Kiadó, Budapest, 1994. 66. o.

2. JOEL FEINBERG hét elvet különböztet meg *The Moral Limits of the Criminal Law* című munkájában:

- magánkár: más személynek okozott kár megakadályozása.
- közkár: a közérdekű intézményes tevékenység zavartalan működtetése.
- sérelem elve: vezet- e további kárhoz vagy a sérelemmentességet sérti.
- jogi paternalizmus elve: az állam beavatkozása abban az esetben is, ha az állampolgár önnönmagának okozna sérelmet.
- erkölcsök, mint olyanok kikényszerítése: minden erkölcstelen cselekedetet köteles az állam megakadályozni, ha az önmagában rossz. Ez a felfogás a jogi erkölcsvédelem vagy jogi moralizmus.
- jóléti elv: másik javának elősegítése.

2.1. A JOGI MORALIZMUS

A jogi moralizmus egy adott társadalom erkölcsi nézeteinek, „erkölcsi kódexének” kikényszerítését szorgalmazza.”¹⁰ A büntetőjogi erkölcsi védelem, a liberális eszme 1957-ben a Wolfenden-jelentéssel kapcsolatban váltott ki vitákat. A jelentés a homoszexualitás területén szükséges dekriminalizációt, mint javaslatot tartalmazta, melyet a XX. század angol jogelmélet két kiemelkedő alakjának, HERBERT HART-nak (liberális megközelítés) és LORD PATRIK DEVLIN-nek (jogi moralista álláspont) vitája generálta. A vita fő kérdése, hogy van-e joga az államnak beavatkozni, akár a büntetőjog szankciórendszerével az egyéni cselekvési szabadságba az alapján, hogy erkölcstelenséget követnek el más szabadságkorlátozó elv alátámasztása nélkül. A jelentés megkülönbözteti a magánerkölcsöt a közerkölcstől, majd az elsőt kivonja a büntetőjogi szabályozás területéről arra alapozva, hogy az erkölcs feladata a bűn, míg a jogé a büntett megállapítása, melyeket nem szabad összekeverni. Mind a jogi moralizmus hívei, mind az ellenzői egyetértettek abban, hogy figyelembe kell venni a társadalom morális normáit, a véleménykülönbségük az erkölcs milyenségében rejlik.

LORD PATRIK DEVLIN a nagy vitát kiváltó művében, *The Enforcement of Morals*¹¹-ban azt a felfogást támogatja, mely szerint a társadalom léte érdekében az erkölcstelenség önmagában az állam büntető hatalmának alkalmazását alapozza meg. Álláspontja szerint

¹⁰ HIDASI VIKTÓRIA: A jogi moralizmus mint szabadságkorlátozó elv a modern politikai filozófiában. *Jogelméleti Szemle* 2006/1. szám. megjelent 2006. április 24.

„a társadalmat az erkölcs kötelékei tartják egyben, és ha ezt az erkölcsiséget megsérti valaki, azzal a társadalom létét veszélyezteti, azt pedig joga van a közösségnek megakadályozni.”¹²

DEVLIN tagadta a magánerkölcs és a közerkölcs szétválaszthatóságát. Az erkölcs és a vallás szoros kapcsolatát elismeri, azonban a szekularizáció miatt, amely miatt a jog nem használhatja fel a vallást legitimációja igazolásaként, új igazoló elvet keresett, melyet a társadalom védelmében talált meg. A büntetőjog és az erkölcs kapcsolatát bizonyítottnak veszi, hiszen bár nem minden erkölcstelenséget büntet a törvény, egyetlent sem segít elő.

A társadalom jogát a morális ítéletalkotáshoz vizsgálta, melyre a társadalom érintettsége esetén kollektív döntésként igenlő választ adott, sőt, kötelezettséggént tekint rá a fennmaradás érdekében. Ezek a döntések a Wolfenden-jelentés közerkölcs fogalmát támasztják alá. Aki a társadalomban szeretne élni, annak „úgy kell elfogadnia, amiképpen azt megépítették”.¹³ Az együttélésnek nem csak pozitívuma van, negatívuma is, amely a saját morális felfogások és a közerkölcs közötti kompromisszum. „Ez az az ár, amit a társadalmi együttélésért meg kell fizetnünk.”¹⁴

Az erkölcstelenséget a lázadáshoz hasonlóan a társadalmon belüli veszéllyel azonosítja, mellyel szemben jogi eszközzel lép fel az állam. Ahol nem követnek közös erkölcsöt, ott a dezintegráció fenyeget, ezért a társadalomnak joga van erkölcsi rendje védelmében intézkedéseket hozni, amelyet fontos ügyekben általában is meg szokott tenni. Arra azonban, hogy mikor alkalmazható a büntetőtörvény, mikor kell a jogot, mint erkölcs-kikényszerítő eszközt alkalmazni, nem határozható meg általánosan követendő elv, véleménye szerint.

A magánszféra és a közszféra, illetve a magánerkölcs-közerkölcs LORD DEVLIN szerint nem választható szét. Magyarázatában a főútra nyíló háztulajdonos jogát említi, aki megállhat és várakozhat a főút szélén. A közös jog, a főút akadálytalan használata és az egyéni jog, a megállás joga egyszerre kell, hogy érvényesüljön, ennek pedig nem az a megoldása, hogy az utat megosztjuk. A bíróságok feladata, hogy a mindkét jogot korlátozzák és csak az adott helyzet körülményeit figyelembe véve döntenek el, mely

¹¹ DEVLIN, LORD PATRIK: The Enforcement of Morals. Oxford University Press, Oxford, 1965.

¹² HIDASI

¹³ DEVLIN: 9. o.

¹⁴ BRETT ZOLTÁN: A Devlin-Hart vita. Társadalomfilozófiai megközelítés. Fundamentum 2002/3-4.szám, 5-17. oldal 7. o.

szükségletet kell előnyben részesíteni. A köz- és magánérdek közötti egyensúly megtalálása tehát a jogalkotó feladata.

„A társadalom integritásával összeegyeztethető maximális egyéni szabadságnak kell lennie.”¹⁵ Véleménye szerint addig érvényesül a büntetőjog, amíg a bűn el nem éri az intolerancia határát. Ez az a pont, ahol az egyéni érdekek szerepe helyett a társadalom integrációja kezdődik. A határvonalat LORD DEVLIN az átlagember megvetésében, undorában látja, de természetesen elfogadja, a tolerancia határai, azaz az eltúrt erkölcstelenségek köre is változik. Ehhez kell lassan, folyamatosan alkalmazkodnia a jognak, de a beavatkozást csak akkor tartja szükségesnek, ha a társadalmi felháborodás, undor mély és általános. Mindez azt is jelenti, hogy az erkölccsel, mint ténykérdéssel foglalkozás a jogalkotó feladata, amely fel kell tárja a társadalom erkölcsi kódexét. Ez az erkölcs nem feltétlenül lesz jó, „csak a társadalom adott időpontra kialakult és kivívott értékeinek összessége.”¹⁶

DEVLIN álláspontjának kritikájaként fogalmazta meg a jogi moralizmusról és a büntetőjog erkölcsvédelméről kialakult véleményét HERBERT HART a liberális szemlélet jegyében a Jog, szabadság, erkölcs című összefoglaló munkájában. Előfeltevései, hogy létezik egy kritikai erkölcs, illetőleg hogy az emberi szabadság önmagában is érték, melynek korlátozása helytelen és csak mérlegelés esetén lehetséges.

Szemben DEVLIN „társadalmi undorával” HART a nyilvános megbotránkoztatást és az azt követő „kicsúfolást” tartja a kriminalizáció alapjának. Elutasítja a köz- és magánerkölcs szétválasztását, mert „az emberek érzelmei már azáltal is sérülhetnek, hogy tudatában vannak egyesek otthon (házuk magányában) erkölcstelenségeket követnek el. Ezeknek az embereknek „kárt” okoz ez a tudat.”¹⁷ Azzal sem ért egyet, hogy az éppen fennálló erkölcsiség megsértése veszélyeztetné a társadalom létét. Lehetnek a társadalomban bizonyos közös erkölcsi normát képviselő közösségek, de azt, hogy miért az egy adott időpontban fennálló erkölcs kikényszeríthetősége szükséges, vitatja. Az erkölcs (ezzel párhuzamosan a jog is) folyamatos változásban van, és ha ez a kikényszerítés valóságos volna, az erkölcs változása csak egy új társadalomban valósulhatna meg. „Amikor a büntetőjog úgy próbál minket erkölcsös életmódra szorítani, hogy szankciórendszerével visszariaszt a bűnelkövetéstől, akkor az erkölcsök megőrzésének egy

¹⁵ DEVLIN: 16. o.

¹⁶ HIDASI

¹⁷ HIDASI

nagyon is lényegi mozzanata marad ki: cselekedetünk önkéntessége.”¹⁸ Visszatartó erő volna az, ha a homoszexualitást súlyosan büntetné a jog? Avagy befolyásolná az emberek szexuális beállítottságát az a tény, hogy a törvény bünteti ezt? A társadalom ítélete mellett a jogi szankció is befolyásolná a gondolkodást az adott kérdésben? A büntetés nem csak nevelő célzatú, hanem megtorló intézkedésként is felfogható, és ezáltal „leginkább biztosan azokban az esetekben lesz meggyőző, ahol a bűn kárt okozott valakinek, ahol van tettes és áldozat is”¹⁹.

Az erkölcsi jog kikényszerítése csak az éppen fennálló erkölcsiség konzerválását eredményezi, mely HART szerint az erkölcsi konzervativizmus. Elfogadja, hogy vannak olyan lényeges egyetemes emberi értékek, melyeket a jognak biztosítani kell, ezeket azonban csak az emberi természet és körülményeinek vizsgálatából lehet megállapítani. Ha a társadalom fennmaradása a cél, szükséges a fennálló erkölctől eltérő nézeteket is figyelembe vennie a jogalkotóknak a jogkövetés érdekében.

HERBERT HART a társadalom fennmaradása érdekében megengedi bizonyos erkölcsi szabályok kikényszeríthetőségét, ugyanakkor a kritikai elv és a szabadság önértéke folytán valamennyi erkölcsi szférában a jog kényszerítő szerepének érvényesülését nem.

A jog, illetőleg annak részterülete, a büntetőjog erkölcsön alapul. A többségi moralitás kikényszerítése mellett egyéb funkciókat is ellátnak, melyek vizsgálata a jog és erkölcs kapcsolatának elemzése során szintén fontos.

2.2. A JOG, AZON BELÜL A BÜNTETŐJOG FUNKCIÓI

Funkcióját tekintve jog „arra szolgál, hogy megoldja és megelőzéssel csökkentse a gyakorlati élet konfliktusait. Alapkategóriája a jogos (és a jogtalan), melyeken keresztül minősíti a jogilag releváns tényeket és körülményeket.”²⁰ A jogszociológia a következő általánosan is elismert funkciókat nevesíti:

- Integratív funkció, mely a társadalom normális életéhez szükséges rend és biztonság kialakítását és fenntartását jelenti. A konfliktusok feloldása mellett megjelenik a jogrend legitimációja, a szabályok értelmezése, a szankciók

¹⁸ HART, HERBERT L. A.: Jog, szabadság, erkölcs. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 66. o.

¹⁹ HART: 67. o.

működtetése és a juriszdikció meghatározása is. A sértett jogrendben szankciók alkalmazásával visszaállítja a normatív várakozások hitelét.

- Konfliktusfeloldó funkció az állampolgárok és a szervezetek egymás közti és államhoz fűződő kapcsolatainak, az ebből adódó konfliktusok megoldására szolgál.
- Társadalomalakító funkció „a társadalom tudatos alakításában, tervezésében, a társadalom különböző folyamatainak „szervezésében”, igazgatásban való közreműködést”²¹ jelenti.

Nézzük meg a jog funkciója után – szűkítve a vizsgálati perspektívát – a büntetőjog funkcióját. A jogrendszeren belül „a büntetőjog feladata nem más, mint a jognak a feladata, azaz a jövőnek a biztosítása a társadalmi viszonyokban (...), vagyis az emberi magatartások kiszámíthatóvá tétele. Mint a jogrendszer zárköve, a büntetőjog biztosítja végső soron minden jogviszony érvényesülését és így a jognak, mint társadalmi szellemi valóságnak végső bizonyítékát.”²²

„A büntetőjog nem mindenütt avatkozhat be, ahol a társadalmi élet zavara lép fel, hanem a társadalmi rend alapértékeinek védelmére kell korlátozódnia. A büntetőjognak az a feladata, hogy ezeket az alapértékeket védje és oltalmazza. Minden büntetőjogi norma alapja az alapvető fontosságú értékekre, érdekekre vonatkozó pozitív értékítélet, amely értékek az emberek közösségi együttélése számára nélkülözhetetlenek és ezért az állam kikényszeríthető hatalmával védendők.”²³ Ezeknek az értékeknek a meghatározása, a jogvédett értékek és érdekek köre a társadalom aktuális többségi felfogása alapján kerül megállapításra.

A feladat -az emberi közösségek együttélésének védelme- megvalósítása a bűncselekmények megfogalmazásával, az elkövetők üldözésével illetőleg megbüntetésével valósítható meg. A realizálás módjai és módszerei sokfélék, ezeket az adott ország büntetőpolitikája tartalmazza, amely megfogalmazza, mely cselekményeket kell és lehet az adott demokratikus társadalomban büntetni és milyen szankciókat kell hozzájuk rendelni.

²⁰ SZIGETI: 83.o.

²¹ KULCSÁR KÁLMÁN: Jogszociológia. Vince Kiadó, Budapest, 2002. 167. o.

²² GELLÉR: 19. o.

²³ NAGY FERENC: A Magyar Büntetőjog Általános Része. HVG Orac Kiadó, Budapest, 2008. 19. o.

A közerkölcsöt kriminalizációs indokként használó büntető jogalkotási folyamatot nevezi Németh Imre erkölcsi alapú kriminalizációnak.²⁴

DURKHEIM, EMILE szerint a büntetőjognak, az erkölcsnek, a büntetőjogi és erkölcsi büntetésnek azonos a feladata, a „megsértett szabály újbóli megerősítése révén a társadalom, a közösségi erkölcsi meggyőződés megszilárdítása.”²⁵ Ez megegyezik a jog integratív funkciójával. Mások a büntetőjogot egy etikai minimumnak tekintik, mely a civilizált létezés nélkülözhetetlen normatív elveinek összessége., tekintettel arra, hogy nem minden morális kötelezettség emelkedik a jogi kötelezettség szintjére.

Az aktuális büntetőpolitika határozza meg, mely cselekmények képezik a büntetőjogi jogalkotás tárgyát. „Miközben a kriminalizációs folyamat során a jogalkotó értékválasztással szelektálja azokat a magatartásokat, amelyek a társadalomra hátrányosak vagy károsak, e szelekcióval tulajdonképpen negatív értékítéletet mond azokról az emberi cselekedetekről, amelyek az aktuális többségi értékválasztással ellentétesek.”²⁶ Ez az értékszelekciós folyamat során kerülnek kiválasztásra a védendő értékek, melyek veszélyeztetését a büntetőjog pönizálja.

Megítélésem szerint az értékek kiválasztásánál fontos szempont az igazságosság. Arisztotelész szerint az igazságosság a legragyogóbb erény, mindenkinek meg kell adni azt, ami megilleti, ami kijár neki, amit megérdemel. Az igazságosság egyfajta kölcsönösség, amely alkalmas a társadalom és a különböző közösségek összetartására. Régi ellentmondás feszül a jogi értékelmélet, amely a jogi érték fölényét valló irányzat az igazságosságot állítja előtérbe, és a jogpozitivizmus, amely „a stabilitást, jogrendet, jogbiztonságot állítja előtérbe a tételes jogi előírások követése végett”²⁷ között. Ezen kérdéskör kifejtése meghaladja a jelen dolgozat kereteit...

2.3. A JOGELLENESÉG

A jogirodalomban sokan keresték a választ arra, hogy mi képezi a „büntetendő cselekmény” differencia specifikáját.

A XIX. század végén a nullum crimen / nulla poena sine lege elv kodifikálását tartalmazták a büntetőjogi kódexek. Azzal, hogy egy magatartás ellentétben állt a

²⁴ NÉMETH IMRE: Gondolatok az erkölcsi alapú kriminalizációról. Közjogi Szemle, 2011/3. szám 28-37.o. 28. o.

²⁵ NAGY: 20. o.

²⁶ NÉMETH: 33. o.

jogszabállyal, formálisan jogellenesnek tartották. Angyal Pál szerint a vizsgálatok kiindulópontja minden esetben a legális definíció kell legyen.²⁸ A büntettekről és a vétségekről szóló 1978: V. tc, azaz a Csemegi kódex bűncselekmény fogalma a klasszikus nézetet fogadta el: 1. § „Büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít.”²⁹

Az objektív jogellenesség híve volt RUDOLF VON JHERING, aki A bűnösség mozzanata a római magánjogban (1867) tanulmányában kifejtette, a jogellenesség független az elkövető bűnösségétől vagy büntethetőségétől, magát a jogellenességet a cselekmény és az általa kiváltott ok-okozatilag kapcsolódó folyamat hozza létre. Az objektív történés maga a jogellenesség, míg a szubjektív elemek a bűnösség kérdéséhez tartoznak. Tanítványa, FRANZ VON LISZT szintén ezt a nézetet vallotta, emellett a mester „cél a jogban gondolatát és az ebből fakadó gyakorlati életre figyelmet vitte be a büntetőjogba, és ez fokozatosan az egész büntetőjogot átalakította.”³⁰ „A cél a jogban” (Der Zweck im Recht³¹) fontos a jog elemzésében az eddig feltett jogfogalmi rendszer helyett, azaz minden jogszabály mögött gyakorlati célt találunk, amelyhez maga a szabály csak eszközt jelent.

A XXI. század végén a korszak német jogi elmélkedői: FRANZ VON LISZT és ERNST VON BELING „a bűncselekmény fogalmát a törvényi fogalomnál több elemmel – tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekményként – határozta meg.”³² Ez az úgynevezett materiális jogellenesség tana, amely szerint a bűncselekmény fogalmi elemeinek csak egyik oldala a formális jogellenesség, emellett létezik egy másik oldal, a materiális jogellenesség oldala is. A materiális jogellenesség a cselekmény azon tulajdonságát jelenti, hogy az jogtárgyat sért vagy veszélyeztet, azaz összességében társadalmilag káros. LISZT megfogalmazásában „materiálisan jogellenes a cselekmény, ha a társadalomra káros magatartás”³³. A hazai büntetőjogban csak az 1920-as évek közepén jelent meg a

²⁷ SAMU MIHÁLY: Általános jogpolitika- A jog depolitizálása. Akadémia Kiadó, Budapest, 2003. 180. o.

²⁸ ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt, Budapest, 1909. 58.o.

²⁹ 1978: V. tc Csemegi Kódex 1. §

³⁰ POKOL BÉLA: Autentikus jogelmélet. Dialógus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010. 139.o.

³¹ JHERING, RUDOLPH VON: Der Zweck im Recht II. kötet. Verlag von Breitkopf und Härtel, Wiesbaden, 1898.

³² HOLLÁN MIKLÓS: Megkésett búcsú a társadalomra veszélyességtől. Jogelméleti Szemle 2003/4. szám megjelent 2003. december 18.

³³ LISZT, FRANZ VON: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. Walter de Gruyter, Berlin-Leipzig, 1927.

materiális felfogás. IRK ALBERT A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája³⁴ című munkájában fogalmazta meg nézetét, hogy a tartalmi elemek nélküli jogellenesség definíció teljességgel értelmetlen. Egyben a tartalmi elemeken nyugvó definiálással sem értett egyet, kifejtve, hogy a jogtalanság csak a formális és materiális elem egységével határozható meg.

Megállapítható, hogy a formális jogellenesség szükséges, de nem elégséges fogalmi ismérv, ugyanis két fontos kérdésre ez a megközelítés nem adja meg a választ: miért pont az adott magatartásokat nyilvánítják a törvényalkotás révén bűncselekménnyé és miért nem büntetendő minden tényállásszerű és bűnös magatartás. A materiális jogellenesség fogalmának megjelenése újabb kérdést vetett fel: „a tényállásszerű és bűnös magatartást csak konkrét büntetendőséget kizáró okra alapítottnan minősíthetünk „nem bűncselekménynek”, avagy megtehetjük azt a materiális jogellenesség hiányára hivatkozva.”³⁵ Ez a probléma csak teórikus kérdés volt egészen a társadalomra veszélyesség fogalmának megalkotásáig a büntetőjogban.

2.4. A TÁRSADALOMRA VESZÉLYESSÉG

A társadalomra veszélyesség fogalma elsőként az 1922-es szovjet-orosz Büntető Törvénykönyvben jelent meg. Azt, hogy a társadalmi veszélyesség egymaga is büntetőjogi felelősséget keletkeztet az 1926. évi szovjet - orosz büntető kódex is átvette. A tényállásszerű, azaz a szovjet jogrendet sértő cselekmények mellett büntetni rendelte a rendszer elleni magatartásokat is. A diktatórikus politikai struktúra ezen szellemi terméke a második világháborút követően került az európai szocialista országok büntető törvénykönyveibe.

Hazánkban az 1950: II. törvény (Btá.) tartalmazta elsőként. „A társadalomra veszélyes cselekmény minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti, vagy veszélyezteti.”³⁶ A bűncselekmény fogalmát is meghatározta, mely szerint a büntett a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli. A jogalkotó azokat az államra és társadalomra veszélyes magatartásokat

³⁴ IRK ALBERT: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája. Dunántúli Rt. Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1926. 152. oldal

³⁵ BELOVICS ERVIN: A Jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. Iustum Aequum Salute III. 2007/3. 31-43. o. Szerkesztő Dr. Koltay András 33. o.

minősíti ekkor bűncselekményeknek, amelyek társadalomra veszélyessége olyan mértékű, hogy ez sérti az anyagi jogot, tehát jogellenes.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény kimondta, hogy „a büntett (...) az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli, és amelyet szándékosan vagy –ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti- gondatlanul követnek el.”³⁷ A társadalomra veszélyesség elsődleges ismérve alapján dönti el a szocialista büntetőjog, hogy egy adott cselekmény büntetést érdemel-e vagy sem. Eligazításként szolgált ez mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazó számára a büntetőjogi értékelés során. „Társadalomra veszélyes cselekmény minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét az állampolgárok személyét vagy jogait sérti, vagy veszélyezteti.”³⁸ Egy cselekmény társadalomra veszélyességének megítélése az életviszonyok módosulásával változik, ezért a miniszteri indoklás szerint a jogalkalmazónak minden egyes konkrét cselekményt külön meg kell vizsgálnia. Egyben rámutat arra is, hogy a társadalomra veszélyesség a bűncselekmény fogalmi ismérve, kizárólag azokat a lehetséges emberi magatartásokat szükséges a törvény Különös Részében bűncselekménnyé nyilvánítani, ahol ez az ismerv fennáll.

A jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyv (továbbiakban Btk.), az 1978. évi IV. törvény a korábbiaknak megfelelően határozza meg a bűncselekmény fogalmát: „Bűncselekmény az a szándékosan vagy- ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti- gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli.

Társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Köztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti.”³⁹

Elfogadott a jogirodalomban, hogy a társadalomra veszélyesség a jogalkotó számára a bűncselekménnyé nyilvánítás indoka. „A Btk. Különös Részében írt elkövetési magatartások (jogellenes és büntetendő magatartások) absztrakt módon veszélyesek a társadalomra, azonban a konkrét cselekmények elbírálása során a büntető ügyekben eljáró hatóságoknak és bíróságoknak minden esetben vizsgálniuk kell, hogy az adott magatartás

³⁶ 1950:II. törvény (Btá.) 1. § (2) bekezdés

³⁷ 1961:V. törvény 2. § (1) bekezdés

³⁸ 1961:V. törvény 2. § (2) bekezdés

egyáltalán veszélyes-e, illetve, hogy milyen fokban veszélyes a társadalomra.”⁴⁰ A törvényben meghatározott okok, mint például a jogos védelem vagy sértett beleegyezése, kizárhatják a társadalomra veszélyességet.

Ha a társadalomra veszélyességet⁴¹ absztrakt törvényi tényállásként kezeljük, úgy a kriminalizáció csak azokban az esetekben megengedhető, amelyek a törvény 10§ (2) bekezdésében meghatározott érdekeket sért, míg ha a materiális jogellenesség keretében értelmezzük, a jogalkotó feladata lesz az elkövetett cselekmény társadalomsértő jellegének megállapítása.

BÉKÉS IMRE szerint a társadalomra veszélyesség objektív kategória. A jogalkotó a társadalomra veszélyességet nem konstruálja, hanem felismeri.⁴² A veszélyesség abban az értelemben is objektív, hogy független az elkövető korától, tudattartalmától vagy büntethetőségétől, hiszen például az emberölés akkor is veszélyes a társadalomra, ha azt gyermekkorú követte el vagy beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapotú személy.

A társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség hiányának megállapíthatósága összetett feladat. Szükséges a tényállás értelmezése, az absztrakt veszélyeztetés vizsgálata, a büntethetőséget kizáró okok figyelembe vétele és közvetlen alkalmazása is. A két fogalom viszonyának megítélése a jogelméletben ellentmondásos. A bírósági jogalkalmazói gyakorlat ekvivalensnek tartja a két fogalmat, a jogirodalomban azonban nem egyértelmű a viszonyuk megítélése.

Materiális jogellenességgént tekint TOKAJI GÉZA és NAGY FERENC a társadalomra veszélyességre, BÉKÉS IMRE pedig egyenesen leszögezi, a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség fogalmai azonosak. ERDŐSY EMIL szerint a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség nem azonos fogalmak.⁴³ Példaként hozta fel hivatalos szerv megsértését, mely napjainkra egyre aggasztóbb és agresszívebb. Ez a magatartás a szólás és véleménynyilvánítási szabadságjoggal való visszaélést fejezi ki, megsérti az érintett személy vagy szerv becsületét és jó hírnevét, egyben a hatóságok

³⁹ BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV 1978.évi IV. törvény 10§ (1) és (2)

⁴⁰ KOMMENTÁR A BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYVRŐL szóló 1978. évi IV. törvényhez

⁴¹ BELOVICS: 31-43.o.

⁴² BÉKÉS IMRE, FÖLDVÁRI JÓZSEF, GÁSPÁR GYULA, TOKAJI GÉZA: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. BM Könyvkiadó, Budapest, 1980. 89. o.

⁴³ ERDŐSY EMIL: Megjegyzések a hazai bűncselekmény koncepcióhoz. In KORINEK LÁSZLÓ, KÓHALMI LÁSZLÓ, HERKE CSONGOR (szerk.): Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára. PTE-ÁJK, Pécs, 2004. 49. o.

működésébe vetett állampolgári bizalmat, tiszteletet is csorbítják. Az Alkotmánybíróság azonban megállapította a 36/1994. (VI.24.)⁴⁴ számú határozatában, hogy ezek a sértések büntetőjogi szempontból nem jogellenes cselekmények.

A hazai jogtudomány művelői idegenkednek a diktatórikus politikai struktúra szellemi termékének, a társadalomra veszélyesség fogalmának használatától. Amíg azonban a hatályos Btk. bűncselekmény fogalmának egyik eleme a társadalomra veszélyesség, használatától nem lehet eltekinteni. A választási lehetőség a jogalkotó kezében, hiszen bármikor újra fogalmazhatja a jelenleg hatályos definíciót, hogy abban már nem jelenik meg a társadalomra veszélyesség. HOLLÁN MIKLÓS szerint ezzel a lépéssel „térnénk vissza”⁴⁵ a kontinentális büntetőjog rendszeréhez, végleg búcsút mondvá a szocializmus által büntetőjogunkban hagyott több szempontból is veszélyes örökségnek.”⁴⁶

A jog, ezen belül a büntetőjog mindig értéket véd, melynek meghatározása a mindenkori büntetőpolitika feladata és amely a társadalom többségi erkölcsén alapul. Ezen értékszelekciós folyamat során kiválasztott jogtárgyak vizsgálata is szükséges a jog és az erkölcs kapcsolatának feltárásához.

2.5. VÉDETT JOGI TÁRGYAK ÉS A BÜNTETŐJOG ETIKÁJA

FINKEY FERENC szerint „a bűncselekménynek, mint jogi fogalomnak és társadalmi jelenségnek vizsgálatából kitűnik, hogy a büntetendő cselekmény lényegében mindig érdek- és jogsértés.”⁴⁷ Védezt jogtárgyaknak nevezzük azokat az értékeket és érdekeket, amelyeket a bűncselekmény sért vagy veszélyeztet és a büntetőjog véd. Ezek köre azonban folyamatosan változik, hiszen a mindenkori jogrend társadalmi, kulturális és politikai feltételeitől is függ. Nem feltétlenül erkölcsi, de javarészt morális értékek ezek, melyeket vizsgálva a Büntető Törvénykönyv rejtett, „láthatatlan” etikája rajzolódik ki. „Analógiával élve, SÓLYOM LÁSZLÓ helyesen állapította meg, hogy az írott alkotmány mellett az Alkotmánybíróság tevékenységének következtében kirajzolódott egy láthatatlan alkotmány

⁴⁴ 36/1994 (VI.24) Alkotmánybírósági határozat

⁴⁵ 1950-et megelőzően német mintájú büntetőjogunk volt

⁴⁶ HOLLÁN

⁴⁷ FINKEY FERENC: A magyar büntetőjog tankönyve. Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedés, Budapest, 1902. 119. o.

képe is, amelynek érvényesülnie kell az Alkotmánybíróság döntéseiben.”⁴⁸ Ez tartalmilag azt jelenti, hogy egyes magatartásokat az erkölcs rossznak ítél, ezeket a törvény bűncselekményeknek vagy vétségnek minősít és büntetési tételt is rendel hozzájuk.

A Btk. etikája⁴⁹ sajátos, féloldalas etika, hiszen döntően csak az etikailag rossz cselekményekkel foglalkozik, a jókkal nem. FÖLDESI TAMÁS példájával élve attól, hogy valaki nem öl embert, nem rabol vagy lop, még nem következik, hogy jó ember volna. Másik féloldalas sajátossága, hogy nem vizsgálja, miért rossz az adott magatartás, csak a végeredményt állapítja meg. Elfogadtuk azt, hogy egy jog létezik és mellette több etika is egy adott államban, társadalomban, így felmerül a kérdés, hogy az Alkotmánybíróság és a törvényalkotók saját etikája befolyásolja-e a hatályos Büntető Törvénykönyvet? Erre hivatkozva bírálható az AB tevékenysége és a törvényhozók állásfoglalásaiban is tükröződhet erkölcsi meggyőződésük. A különböző történelmi érákban a domináns erkölcs befolyása kimutatható, így akár a legfőbb népképviselői szervnél, akár a választott alkotmánybíráknál is jogosan feltételezhető, hogy erkölcsi beállítottságuk a mai társadalom többségi morális véleményét tükrözi.

Ha etikai szempontból vizsgáljuk meg a Btk. szakaszait, elsőként szükséges a több száz paragrafust csoportosítani az alapján, hogy a védett érték milyen jellegű bennük. FÖLDESI TAMÁS három csoportba osztotta (egyes kivételektől eltekintve) a szakaszokat, melyek a politikai, a gazdasági és az erkölcsi csoportok. Felhívja figyelmünket arra, hogy ez a kategorizálás viszonylagos, hiszen egyes bűncselekmények kettős természetűek, tárgyuk egyszerre kétfajta érték védelme is lehet. Ilyen például az államellenes bűncselekmények közül a lázadás, a hazaárulás vagy a hűtlenség, melyek egyszerre veszélyeztetnek politikai és erkölcsi érdeket is, hiszen nemcsak az állami és társadalmi rendet károsítják, hanem olyan erkölcsi értékekkel is szembeállnak, mint a hűség és a hazafiság. Szintén példaként hozza fel FÖLDESI a gazdasági jellegű bűncselekmények közül a csőd büntetettét, az áru hamis megjelölését vagy a fogyasztók megtévesztését, amelyek amellet, hogy károsak gazdaságilag, erkölcsbe is ütköznek, hiszen a csalás különböző változatai.

A csoportok Törvénykönyvön belüli arányában és jelentőségében az erkölcsi szabályok többsége jelentős, a kilenc fejezetből két fejezet kizárólag politikai és mindössze egy gazdasági jellegű, nem jelenti azt, hogy az erkölcsi érdeket védők között nincsenek

⁴⁸ FÖLDESI:198. o.

⁴⁹ UO 198-207. o.

politikai vagy gazdasági vonatkozásúak. A típusok arányából azonban helytelen messzemenő következtetéseket levonni. Bár a politikai és gazdasági bűncselekmények kisebb részt foglalnak el a hatályos Btk-ban, jelentőségük nagy, a „társadalmilag legveszélyesebb kategóriát alkotják”.⁵⁰

A legtágabb csoportot, az etikai tartalmú bűncselekményeket is érdemes további jellegzetességek alapján kategorizálni. Ismervként az emberi jogokat tekinthetjük, mely úgynevezett erkölcsi joggal ruházta fel az embereket.

Ezeket az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata tartalmazza, melyet az ENSZ harmadik közgyűlése fogadott el 1948. december 10-én és az 1966. évi Polgári és politikai jogok nemzetközi egységokmánya is deklarál néhányat. Már „az Európai Tanács keretében került elfogadásra 1950-ben az Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, majd ezt követően egy sor kiegészítő jegyzőkönyv. Egységes szerkezetbe foglalt szövegét az Országgyűlés 58/1998. (X.2) határozatában tette közzé.”⁵¹ Szintén az Európai Tanács fogadta el 1961-ben az Európai Szociális Chartát, melynek kihirdetéséről hazánkban az 1999. évi C. törvény rendelkezett.

Ezen jogosultságok akkor valósulnak meg, ha jogi védelemben részesülnek, sérelmük esetén bírósághoz lehet fordulni. Közülük a legfontosabb az élethez való jog, amellyel a Btk. az emberiség elleni bűncselekmények, a személyek elleni bűncselekmények és a közrend elleni bűncselekmények fejezetében foglalkozik. Rangsorul a veszélyeztetett életek számát tekinthetjük, így a legveszélyesebb a népirtás (genodícium). Noha jellegzetesen politikai bűncselekmény is egyben, erkölcsileg elfogadhatatlan, hiszen nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges kiirtását célozza. Ezt a terrorizmus -mely emberek tömegeit veszélyeztet- követi, mely szintén politikai jellegű egyben. Harmadik helyre szorul a szintén súlyos emberölés. E bűncselekmény kapcsolata az erkölccsel abban mutatkozik meg, hogy az elkövetésében megkülönböztet a törvény szándékosságot és gondatlanságot, illetve a súlyosbító körülmények számában is segítségképpen ahhoz, hogy ezáltal is az elkövető „személyére lehessen szabni” a büntetést.

Szintén ebbe a kategóriába tartozik az öngyilkosságban való közreműködés bűncselekmény, amelyben a vallási etika és az állami, szekularizálódott etikai felfogás

⁵⁰ BELOVICS ERVIN, MOLNÁR GÁBOR, SINKU PÁL: Büntetőjog. Különös Rész. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2007. 20. o.

⁵¹ SÁRI JÁNOS, SOMODY BERNADETTE: Alapjogok, Alkotmánytan II. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 25.o.

eltér. Míg a vallás az életet Isten ajándékának tekinti, ezáltal bűnnek tartja az öngyilkosságot, addig a Btk. a büntetést az „aki mást megöl”⁵² fordulattal mellőzi. Hasonló, mégsem azonos eset az abortusz, ahol a magzatelhajtást bünteti a jog, akárcsak a vallás, de lehetőséget ad a legalizált abortuszra meghatározott feltételek mellett.

Emberi jogok szavatolják a testi épséget is, ezáltal a testi sértés bűncselekmény. Szintén a Btk. 12. fejezete, amely a személy elleni bűncselekményeket tartalmazza, foglalkozik a szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekményekkel. A szabadság jogellenes megsértése, mint a kényszerítés mellett itt szerepel a lelkiismereti és vallásszabadság megsértése is, mint nevesített emberi jog megsértése. FÖLDESI szerint azonban elgondolkodtató, hogy miért nem ez a fejezet tartalmazza az egyesülési és gyülekezési szabadság megsértését, hanem a hivatali bűncselekmények rész.

Erkölcseleg elfogadhatatlan a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak is, emellett az emberi szabadságot, mint alapjogot sértő személyi szabadság általános megsértése, az emberrablás és az emberkereskedelem is. Ez utóbbi kettő nem csak szabadságot sért, hanem az emberi méltóságot is. Szintén ezt sérti a rágalmazás és a becsületsértés bűncselekménypáros. Ebben az esetben a jogalkotók a kifejezési szabadság korlátozásával éltek, mert az emberi méltóságot jelentősebbnek tartották.

Emberi jog alapú a kényszervallatás bűncselekményként minősítése. A kínzás több emberi jogot is sért, mint például az ember testi épségének védelme vagy a szabadság joga. Végül a tulajdonhoz való emberi jog megsértés miatt a vagyon elleni bűncselekményeket is meg kell említeni. Legyen akár anyagi tulajdonról, akár szellemi értékről is szó, a Btk. kriminalizálja ezeket a magatartásokat, mint például a lopás, a bitorlás vagy a szerzői jogok megsértése.

Természetesen a Btk. olyan erkölcstelen cselekedeteket is tartalmaz, amelyek nem emberi jogot védenek. Ennek két oka van: az emberi jogok katalógusa nem tartalmazza a bizonyos védett jogi tárgyat, illetőleg olyan cselekedetek, amelyek szemben az emberi jogokkal védett individuális értékekkel és érdekekkel más társadalmi értéket, egyben az egyének életét befolyásolják nagy mértékben.

Ilyen példa FÖLDESI TAMÁS szerint az igazság-hazugság kérdése. Az embernek joga van az igazsághoz, ezt azonban az emberi jogok deklarációiban nem találjuk meg. Ha jogunk van az igazsághoz, egyben azt is jelenti, hogy senkinek sincs joga hazudni. Hétköznapi hazugságokat ennek ellenére nem büntet a jog, az ultima ratio elve alapján

⁵² BTK 166 (1)

azonban a súlyosabb eseteket, mint például a hamis vád (Btk. 238. §) vagy a hatóság félrevezetését (Btk. 237. §) igen.

A hazugsághoz hasonló a csalás (318. §) és a hamisítás (304-308. §) bűncselekmények. „Aki jogtalan haszonszerzés végett mást tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ezzel kárt okoz, csalást követ el.”⁵³ A tévedésbe ejtés a hazugsággal rokon, az egyetlen különbség, hogy a hazugságot szóban követik el, míg a csalás elkövetési formája cselekedet lehet. Csalásként kell értelmeznünk a csőd büntettet és a fogyasztó megtévesztését is. A hamisító szintén hazudik, csal. Megállapítható, hogy nem közvetlen a kapcsolat a védett emberi jog és a két büntett közt.

Megállapítható, hogy a hatályos Büntető Törvénykönyv erkölcsi háttérű bűncselekményeinek száma jelentősen meghaladja a politikai vagy gazdasági bűncselekményekét. Ez egyben azt is jelenti, hogy „ha a büntetőjogból kivonnánk az erkölcsi háttérű bűncselekmények büntethetőségét, akkor a büntetőjog összeomlana és kiüresedne.”⁵⁴ A társadalom tagjainak túlnyomó többsége egyetért a bűncselekmények többségével, vagyis azzal, hogy ezek a magatartások erkölcsileg elítélendők és büntetőjogilag is büntetendők.

⁵³ BTK. 318 § (1)

⁵⁴ FÖLDESI: 207. o.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK

Az erkölcsi alapú kriminalizáció célja, hogy a társadalom többségi erkölcsi felfogása, morális normái folyamatos változásának lekövetésével maga a társadalom és a társadalmi rend fennmaradása biztosítható legyen. Az erkölcsi tételek megjelenése a jogban alapként szolgál az állampolgárok magatartásának kialakulásakor. Az adott társadalomban, egy aktuális pillanatban fennálló erkölcsi normák alapján tud megfelelően érvényesülő, egyben jól követhető jogszabályokat létrehozni a jogalkotó.

Hangsúlyozni kell, hogy a jogalkotónak nem egyéni erkölcsi nézeteket kell figyelembe vennie, hanem az adott időpillanatban uralkodó többségi erkölcsöt. A közerkölcs megjelenése a jogszabályokban folyamatos értékszelekciót tesz szükségessé, amely során a bűncselekménynek minősülő magatartások köre is folyamatosan kell, hogy változzon egy adott társadalom jogfejlődése során. Mára már klasszikusnak számító példa az áram lopása, amely szükségessé tette mind a Polgári jog dolog fogalmának megváltoztatását, mind a Büntetőjog lopás definíciójának átértelmezését.

A bűncselekménnyé nyilvánítás hatályos Btk-ban alkalmazott indoka a társadalomra veszélyesség fogalma. A kiválasztás során a bűncselekménynek minősített tevékenységek a Magyar Köztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, illetőleg az állampolgárok személyét vagy jogait sértik. Objektív kategória révén a társadalomra veszélyességet nem meghatározza, hanem „csak” felismeri a jogalkotó.

Maga a fogalom a diktatórikus politikai struktúra szellemi terméke, az 1922. évi szovjet-orosz Büntető Törvénykönyvben jelent meg először és ezt a fogalmat vette át az 1926. évi orosz-szovjet büntető kódex is. Megoldása, hogy a társadalomra veszélyesség egymaga büntetőjogi felelősséget keletkeztet, lehetőséget nyújtott az egykori szovjet jogalkotónak és jogalkalmazónak, hogy a tényállásszerű, azaz a szovjet jogrendet sértő cselekmények mellett a rendszer elleni magatartásokat is büntethesse. Analógia alkalmazásával lehetőséget nyújtott a büntetőjogi felelősség megállapításához. Ennek lehetőségét szüntették meg 1958-ban úgy, hogy a bűncselekmény materiális megfogalmazása mellett megtartották a társadalomra veszélyesség fogalmát, mint formális jogellenességet.

Hazánkban az elkövető terhére történő analógia alkalmazására nem került sor, azonban szükséges belátni, hogy bár a rendszerváltást követően a hazai büntetőjogot többször módosították, magát a bűncselekmény törvényi fogalmát nem írták át, mindössze a változások miatti szükséges módosításokat hajtották végre megfogalmazásán. Megszűnt az ideológiai nyomás, amely miatt korábban a társadalomra veszélyességet, mint a bűncselekmény materiális törvényi meghatározásának fogalmi elemét ne lehetne megváltoztatni.

Az új Btk. előkészítése során többségi álláspont volt, mely szerint a bűncselekmény formális törvényi meghatározásához visszatérés volna járható út, melyben a társadalomra veszélyesség elemét nem értékelné a jogalkotó. Egyetértek HOLLÁN MIKLÓSSAL⁵⁵, aki szerint ezzel a lépéssel térnénk vissza a kontinentális büntetőjog rendszeréhez. Felzárkózásunk Európához, az Európai Unióhoz kis lépésekkel történik, ez egy lehetne közülük.

⁵⁵ HOLLÁN

IRODALOMJEGYZÉK

1878: V. tc, Csemegi Kódex

1950:II. törvény: A Büntető Törvénykönyv Általános Részéről (Btá.)

1961. évi V. törvény: Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló

1978.évi IV. törvény: Büntető Törvénykönyv, valamint a hozzáfűzött kommentár

36/1994 (VI.24) Alkotmánybírósági határozat. Közzétéve 1994. évi 68. szám, AB
Közlöny III. évfolyam 6. szám

ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt,
Budapest, 1909.

BELOVICS ERVIN, MOLNÁR GÁBOR, SINKU PÁL: Büntetőjog. Különös Rész. HVG-Orac,
Budapest, 2007.

BELOVICS ERVIN: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. Iustum
Aequum Salute III. 2007/3. 31-43. oldal

BÉKÉS IMRE, FÖLDVÁRI JÓZSEF, GÁSPÁR GYULA, TOKAJI GÉZA: Magyar Büntetőjog.
Általános Rész. BM Könyvkiadó, Budapest 1980.

BIBÓ ISTVÁN: Etika és büntetőjog In Válogatott tanulmányok I. Szerkesztő: Vida István
és Nagy Endre, Magvető Kiadó, Budapest, 1986. 150-161.o.

BRETTER ZOLTÁN: A Devlin - Hart vita. Társadalomfilozófiai megközelítés.
Fundamentum 2002/3-4.szám. 5-17.o.

- DEWLIN, LORD PATRIK: The Enforcement of Morals. Oxford University Press, Oxford, 1965.
- ERDŐSY EMIL: Megjegyzések a hazai bűncselekmény koncepcióhoz. In KORINEK LÁSZLÓ, KÖHALMI LÁSZLÓ, HERKE CSONGOR (szerk.): Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára. PTE-ÁJK, Pécs, 2004.
- FINKEY FERENC: A Magyar Büntetőjog Tankönyve. Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedés, Budapest, 1902.
- FÖLDES TAMÁS: Etika. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2009.
- GELLÉR BALÁZS JÓZSEF: A magyar büntetőjog tankönyve I. rész Általános tanok. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- HART, HERBERT L. A.: Jog, szabadság, erkölcs. Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- HIDAS VIKTÓRIA: A jogi moralizmus mint szabadságkorlátozó elv a modern politikai filozófiában. Jogelméleti Szemle 2006/1. szám megjelent 2006.április 24. <http://jesz.ajk.elte.hu/hidasi25.mht> letöltés ideje 2011.09.01.
- HOLLÁN MIKLÓS: Megkésett búcsú a társadalomra veszélyességtől. Jogelméleti Szemle 2003/4. szám, megjelent 2003. december 18. <http://jesz.ajk.elte.hu/hollan16.html> letöltés ideje 2011.10.08.
- IRK ALBERT: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája. Dunántúl Rt. Egyetemi Nyomdája, Pécs, 1926.
- JHERING, VON RUDOLF: Das Schuldmoment im römischen Privatrecht, A bűnösség mozzanata a római magánjogban. Verlag Emil Roth, Geissen, 1867.

JHERING, VON RUDOLF: Der Zweck im Recht, II. kötet Verlag von Breitkopf und Härtel, Wiesbaden, 1898.

KISS JÁNOS: Az állam semlegessége. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1997.

KULCSÁR KÁLMÁN: Jogszociológia. Vince Kiadó, Budapest, 2002.

LISZT, FRANZ VON: Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. Walter de Gruyter, Berlin-Leipzig, 1927.

LUHMANN, NIKLAS: Funktionen und Folgen formaler Organisationen (Formális rendszerek funkciói és következményei). Dunker und Humblot (Schriftenreihe der Hochschule Speyer), Berlin, 1964.

MILL, JOHN STUART: A szabadságról. Századvég Kiadó, Budapest 1994.

NAGY FERENC: A magyar büntetőjog általános része. HVG Orac Kiadó, Budapest, 2008.

NÉMETH IMRE: Gondolatok az erkölcsi alapú kriminalizációról. Közjogi Szemle, 2011/3. szám. 28-37. oldal

POKOL BÉLA: Autentikus jogelmélet. Dialógus Kiadó, Budapest - Pécs, 2010.

SAMU MIHÁLY: Általános jogpolitika - A jog depolitizálása. Akadémia Kiadó, Budapest, 2003.

SÁRI JÁNOS, SOMODY BERNADETTE: Alapjogok, Alkotmánytan II. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.

SZIGETI PÉTER: Jogtani és Államtani Alapvonalak. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005.